

Het waaien van de geest

28 mei 2023

voorbereid door Theo van der Gref en Einar Sies.
aan de vleugel Taco Querens

Welkom

Lied: Vervul dit huis (LVB 14)

Inleiding

Pinksteren is een feest met verschillende gezichten.

De Joden noemen het feest Sjavoeot, wekenfeest. Zij gedenken dan dat Mozes op de berg Sinaï de Tien Geboden ontving, zeven weken na de uittocht uit Egypte, zeven weken na Pesach.

De schaal met vruchten op de tafel herinnert eraan dat Sjavoeot van oudsher ook een oogstfeest is. In de synagoge wordt dan uit het boek Ruth gelezen, over die Moabitische vrouw die aren las op de akker van Boas.

Toen de leerlingen van Jezus op de eerste Sjavoeot na zijn dood bijeen waren, werden zij plotseling vervuld van de heilige geest en profeteerden in alle talen. Voor de kerk is dát verhaal de betekenis van Pinksteren geworden – een radicale breuk met het Joodse Sjavoeot.

Voor de mensen die zich op die Pinksterdag lieten dopen was de heilige geest een inspiratie die hun leven veranderde. Wij leven in een volstrekt andere tijd. Wat is de inspiratie van waaruit wij leven? Wat is de tijdgeest? Daarover gaat het vandaag.

Theo zal stilstaan bij wat het Pinksterverhaal ons nu nog te zeggen heeft aan de hand van twee gedichten van Hein Stufkens. En ik kijk naar nieuwe ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie, ontwikkelingen die een grote invloed op de maatschappij kunnen hebben. Welke geest spreekt daaruit, een goede geest of een kwade?

Lied: de Geest des Heren (VL 466)

Lezing: [Handelingen 2: 1-21](#)

Lied: Doe ons leven van de wind (LVB 13)

Overweging 1: De geest uit de fles?

- a. Op die Pinksterdag gebeurde er iets merkwaardigs. De leerlingen van Jezus hoorden een geluid als van een windvlaag en raakten plotseling vervuld van zijn aanwezigheid, er verschenen vlammetjes boven hun hoofden en ze begonnen te profeteren. En alle mensen die op het gebeuren afkwamen, Joden van heinde en ver, uit allerlei verschillende landen, hoorden hen in hun eigen taal. Die dag was voor velen van hen een keerpunt in hun leven. Zij lieten zich dopen, gaven heel hun bezit aan de armen en loofden God. Ze stonden in de gunst bij het hele volk, staat er in het boek Handelingen.

Dat verhaal heeft veel indruk gemaakt. Er zijn nog steeds woorden en uitdrukkingen in het Nederlands die naar Pinksteren verwijzen. *Er waait een frisse wind* in de Ekklesia. Zij stonden *in vuur en vlam*; of ze spraken *vurig*.

Inspiratie komt van het Latijnse woord spiritus, dat ingeademde lucht betekent, of geest, of gezindheid. Inspiratie is inademen, begeesterd raken.

Pinksteren en inspiratie horen bij elkaar. Het waaien van de geest, je wordt er door aangestoken en het kan je leven veranderen.

Eigenlijk moet ik het iets preciezer zeggen: Pinksteren en de *heilige* geest horen bij elkaar, de adem van God, van Jezus. Want niet elke geest is heilige geest, niet elke adem is Gods adem.

Ook andere geesten kunnen bezit van je nemen, de geest van het geld bijvoorbeeld, of de geest van het hedonisme.

- b. De laatste tijd staan de kranten vol van de spectaculaire ontwikkelingen in de wereld van de kunstmatige intelligentie, aangeduid met de Engelse term Artificial Intelligence of de afkorting ervan AI. Het is de wereld van programma's die lijken te kunnen denken als mensen, programma's die kunnen schaken, gezichten kunnen herkennen, routes kunnen plannen, auto's kunnen besturen, nepfoto's en video's kunnen maken, de zogenaamde deepfakes.

Er heerst in AI-kringen een sfeer van begeestering, van alles is mogelijk. Maar wat voor geest is dat?

- c. Eind vorig jaar kwam een nieuw chatprogramma uit, ChatGPT, dat gesprekken kan voeren over welk onderwerp dan ook: techniek, kunst, sport, politiek, religie – noem maar op - natuurlijke gesprekken in bijna elke taal, het lijkt wel Pinksteren. Het was een sensatie.

Wat moet ik me voorstellen bij zo'n programma? Ik heb het uitgeprobeerd. Het werkt verrassend simpel. Twee voorbeelden:

- Ik tikte in: *Vertel iets over jezelf* en op het scherm verscheen meteen het antwoord:

Natuurlijk! Ik ben ChatGPT, een taalmodel ontwikkeld door OpenAI (...) Mijn doel is om te helpen bij het beantwoorden van vragen, het verstrekken van informatie en het ondersteunen van gebruikers in verschillende onderwerpen.

Als een AI-model kan ik geen emoties ervaren en ben ik beperkt tot wat ik heb geleerd uit mijn trainingsdata. Ik kan teksten genereren op basis van de input die ik ontvang, maar het is belangrijk om op te merken dat ik niet altijd perfect of accuraat ben. Het is altijd verstandig om kritisch te blijven bij het evalueren van de informatie die ik geef.

Ik ben hier om je te helpen, dus voel je vrij om me vragen te stellen of me om hulp te vragen bij alles waar je nieuwsgierig naar bent. [Einde citaat.]

Dat bracht me op een idee. Ik tikte in: *Overweging over Pinksteren in ongeveer 500 woorden.*

Dit is een deel van het antwoord van ChatGPT:

De uitstorting van de Heilige Geest op de apostelen was een moment van grote verandering. Het was een moment waarop de apostelen de kracht kregen om te spreken in tongen en om het evangelie te verkondigen aan mensen van verschillende talen en culturen. Het was een moment van vereniging, waarop mensen van verschillende achtergronden samenkwamen om te luisteren naar het woord van God.

Voor mij staat dit moment symbool voor de kracht van verbinding. In onze wereld zijn er zoveel krachten die ons verdelen: politieke verschillen, religieuze overtuigingen, economische belangen. Maar Pinksteren herinnert ons eraan dat er momenten zijn waarop mensen van verschillende achtergronden en overtuigingen samen kunnen komen. Het herinnert ons eraan dat er momenten zijn waarop we ons kunnen richten op wat ons verenigt in plaats van wat ons verdeelt. [Einde citaat.]

Knap he, zo'n programma? Wat je ook van de inhoud van het stuk vindt, als ik je niet verteld had dat het geschreven is door ChatGPT dan zou je denken dat het door een mens is geschreven.....toch?

Ik dacht meteen: Het kost voortaan geen enkele moeite meer om voorbereiders te vinden voor Ekklesiavieringen, want een overweging is zo gemaakt. Alleen de jaarprogrammacommissie moet nog aan de slag. Maar nee, zelfs dat is niet nodig. Want ChatGPT kan ook het jaarprogramma en het jaarthema bedenken, ik heb er voorbeelden van bij me.

Nou weer serieus. We blijven natuurlijk onze eigen vieringen maken, onze eigen overwegingen. Maar het lijkt voor de hand te liggen dat het programma voor dit soort doeleinden kan en zal worden gebruikt. Uit een eerste onderzoek bleek al dat het bij medische vragen vaak een uitstekende diagnose stelt, beter dan die van de gemiddelde arts. En nog opmerkelijker: de antwoorden van het programma waren ook empathischer dan die van de artsen. Er zijn dan ook artsen die erover denken om het programma in te zetten in hun praktijk. Als een patiënt onduidelijke klachten heeft, kunnen ze even kijken wat de diagnose van ChatGPT is. ChatGPT inzetten als zelfstandige virtuele arts is voorlopig nog een brug te ver.

- d. De ontwikkelingen in AI gaan razendsnel. Wat vandaag nog onmogelijk lijkt, is bij wijze van spreken morgen al realiteit. Dat biedt geweldige mogelijkheden, maar brengt ook gevaren met zich mee. In China staan al camera's op elke straathoek, die de mensen filmen en herkennen. Iedereen wordt er constant automatisch gevolgd. Big brother is watching you in het kwadraat.

Jezus waarschuwde 2000 jaar geleden voor false profeten. Er is niets nieuws onder de zon. Maar in deze tijd van sociale media – die soms misschien beter asociale media genoemd kunnen worden – tiert het nepnieuws welig. De deepfakes, mogelijk gemaakt door AI, maken het nog veel erger. Hoe kan je nog achterhalen wat echt is en wat niet? De samenleving wordt er harder, intoleranter en onstabiel door.

En programma's als ChatGPT zullen op den duur wel degelijk ingezet gaan worden als zelfstandige virtuele arts. Want het bespaart veel geld. En dat gaat niet alleen bij artsen gebeuren, maar in heel veel beroepen. Mensen zullen ontslagen worden, vervangen worden door robots. Veel waardevol werk zal letterlijk worden ontmenselijkt. Patiënten, cliënten, consumenten zullen steeds vaker te woord worden gestaan door een robot. De maatschappij wordt er niet warmer op, om het voorzichtig te zeggen.

Met Pinksteren ging een nieuwe wind waaien, een geest ten leven. Kunstmatige intelligentie is ook een geest. Maar die is vaak tegengesteld aan die van Pinksteren. De geest van Pinksteren beroert de ziel en het geweten, laat mensen hun verantwoordelijkheid voor elkaar nemen, verbindt.

Grootschalig gebruik van kunstmatige intelligentie en robotisering leidt juist tot ontmenselijking:

De mens zet zichzelf aan de zijlijn en wat er voor in de plaats komt heeft geen ziel en geen geweten.

Gelukkig zien ook mensen uit de AI-wereld gevaren. Een prominente groep deskundigen pleit in een open brief voor een stop van een half jaar op grote AI-projecten om eerst de gevaren in kaart te brengen. En ook ChatGPT zelf kan desgevraagd gevaren van AI noemen:

- banenverlies,
- bevooroordeelde AI-programma's, ze leren immers alleen van de gegevens waarmee ze getraind zijn.
- de ontwikkeling van bv. drones die zelfstandig doelen kunnen selecteren en aanvallen; met de kans op een verkeerde inschatting en escalatie van een militair conflict.
- verlies van menselijke controle, als AI-systemen complexer en autonomer worden, en voor mensen - zelfs degene die ze ontwierpen - niet meer te begrijpen en te controleren zijn.

- De kans dat zulke systemen gehackt zullen worden met alle gevolgen van dien.

Het ChatGPT eindigt met de volgende aanbeveling:

Het is belangrijk om deze gevaren serieus te nemen en te werken aan oplossingen om ervoor te zorgen dat AI veilig en verantwoord wordt ontwikkeld en gebruikt. Dit vereist betrokkenheid van zowel de overheid als de industrie en een kritische en ethische benadering van AI-ontwikkeling.

[Einde citaat]

Een waar woord, waar ook daadwerkelijk naar gehandeld moet worden. Ongeremde inzet en ontwikkeling van AI is een kwade geest. Laten we er voor zorgen dat die geest niet uit de fles komt.

Lied: Kom adem ons open (map 120c)

Overweging 2: Jij geeft mij vleugels.

Wanneer wij een willekeurige voorbijganger op straat zouden vragen wat Pinksteren voor feest is, zullen we in veel gevallen een vaag antwoord krijgen. In het gunstigste geval krijg je als antwoord: Ja een christelijke feestdag iets met de Heilige Geest of zo. Heel verwonderlijk is dat niet. Wat gebeurt er in de passage die we zonet hebben voorgelezen uit Handelingen: De apostelen zaten bijeen en plots horen ze een geluid van een enorme windvlaag en vertoonden zich vuurvlammetjes boven hun hoofden. Ze begonnen in verschillende talen te spreken, talen die de mensen die te hoop liepen om te kijken wat er gebeurde, ook spraken. Ze zullen wel dronken zijn was de voor de hand liggende gedachte. Petrus echter neemt de gelegenheid te baat om te refereren aan de profeet Joel, die zijn landgenoten oproept tot bekering en zich tot God te wenden en verzekert hen van Gods bereidheid hen te vergeven (2:12-17) en voorspelt het herstel van het land tot de vroegere vruchtbaarheid (18-26). Jongelingen zullen gezichten zien en ouderen zullen dromen dromen zegt Petrus. Kortom het ziet er allemaal een beetje raar uit, maar het gaat wel ergens over.

Einar wijst in zijn overweging naar het gevaar als we ons leven gaan richten op wat het internet ons te bieden heeft. Wat de zoekmachines en hun intelligente opvolgers eigenlijk doen is informatie bij elkaar graaien en in de gewenste vorm voor ons te presenteren. Het is een imitator en een verzamelaar van opgeslagen informatie. Wat internet niet heeft is gevoel, het is geen mens, het kan niets tegendraads of onverwachts doen.

En dat is wat het pinksterverhaal juist wel van ons verlangt. Dagelijks worden we bijna geconfronteerd met de grote problemen, veroorzaakt door klimaatverandering, stikstofproblematiek en vluchtelingenstromen. De problemen worden opgelost met het zoeken naar geitenpaadjes. Maar wat we nodig hebben is een perspectief, een visioen van een maatschappij, waarbij we weer in harmonie met onze omgeving kunnen leven.

Voor deze viering hebben we een aantal liederen gekozen, waarvan wij denken dat ze ons inspireren. Het volgende lied heeft als titel "Witte Magie". ChatGPT zegt hierover: Witte magie verwijst naar een vorm van magie die wordt beoefend met goede bedoelingen en met respect voor ethische normen. Als ik het pinksterverhaal op me in laat werken, proef ik een sfeer van bemoediging van elkaar. Hoe moeten we nu verder nu Jezus, onze grote inspirator er niet meer is. Dit lied vertolkt wat mij betreft die sfeer: jij geeft mij vleugels Ik zou zeggen voel zelf wat het lied je doet geeft het inspiratie? De muziek is van Fokke, de tekst van Hein Stufkens uit spelen met vuur.

Vooraf een gedicht uit dezelfde serie, een gedicht die het komen uit de gebrokenheid vertolkt:

*Ik kijk in de gebroken spiegel
achter het gebarsten glas
en leg uit de scherven
de puzzel van wie ik was
Zo mooi mijn mond
het licht in mijn ogen
en overal haar waarin
mijn laatste tranen drogen
Onmiskkenbaar mij en ongebroken
heel oud en eigenlijk pas net geboren
eindeloos opgedoken
uit alles wat ik verloor
Maar ook deze woorden zullen breken
ze waaien nu al in de wind -
scherven die snijden en steken tot ik
mezelf weer in de spiegel vind.*

Lied: Witte magie (map 24)

Overweging 3: Ga met mij

De menigte liep te hoop en verbaasde zich, want een ieder hoorde hen in zijn eigen taal spreken. Ze waren verrast en ontzettend blij in hun eigen taal aangesproken te worden. Parthen, Meden, Elamieten, inwoners van Mesopotanie, Judea, Capadocie, Pontus, Asa, Frigie, Pamfilie Egypte, Libye. Een welhaast gedetailleerde opsomming van van welke streken en landen de menigte vandaan kwamen. Zoveel dat het wel moest aangeven: Alle volken.

Ook werden genoemd: Romeinen, Joden, Jodengenoten en Arabieren.

Wat dit verhaal ontegenzeggelijk uitstraalt is verbondenheid met alle volken, rassen en geloven. Als we samen met elkaar op weg gaan is veel mogelijk. In deze tijd waarin kennelijk een SIRE reclame nodig is om elkaar niet uit te sluiten, maar samen te zoeken naar oplossingen, een actueel verhaal. Het volgende lied, ook van Hein Stufkens en op muziek gezet door Bernard Huybers, gaat wat mij betreft over die vreemde vogels, die we ook in het pinksterverhaal tegenkomen. Vreemde vogels die elkaar vinden, spelevaren op de sterrenzee, zo diep en vol dromen.

Lied: Vreemde vogel Map 24

Voorbeden (afgewisseld door: Veni sancte spiritus)

God, bron van al het leven, bron van kracht en inspiratie,
laat ons inspireren door uw Geest.

Wij bidden voor meer bezieling en inspiratie voor een mooie toekomst
met natuur, die niet is aangetast door stikstof en CO₂.

Wij bidden voor al die mensen die in actie komen om zo'n toekomst mogelijk te maken.

Dat zij die bezieling en inspiratie behouden.

Laten wij bidden voor het welslagen van de invoering van de Europese natuurherstelwet,
ondanks het groeiende verzet, ingegeven door economische belangen.

Wij bidden voor een samenleving, waar vluchtelingen niet met geweld worden tegengehouden aan de grenzen van Europa, maar welkom zijn en goed worden opgevangen. Waar hulp aan arme landen niet ten koste gaat van een goede opvang van vluchtelingen hier.

Wij bidden voor een samenleving, waarbij marktgerichtheid en marktconform denken plaats maakt voor maatschappelijke betrokkenheid waarbij een ieder zich kan ontplooiën in verbinding met anderen.

Tafellied: Het brood in de aarde (VL 626)

Breken en delen

Lied: Onze Vader verborgen (VL 250)

Reactie, collecte de collecte is bestemd voor het Straatpastoraat

Franciscaanse zegenbede

Moge God ons zegenen met ongemak bij gemakkelijke antwoorden, halve waarheden en oppervlakkige verhoudingen, zodat we diep vanuit ons hart mogen leven.

Moge God ons zegenen met woede bij onrechtvaardigheid, onderdrukking, en uitbuiting van Gods schepselen, zodat we mogen werken aan rechtvaardigheid, vrijheid en vrede.

Moge God ons zegenen met tranen om te vergieten voor hen die lijden aan pijn, verwerping, honger en oorlog, zodat we onze handen kunnen uitstrekken om hen te troosten en om hun pijn in vreugde te veranderen.

En moge God ons zegenen met genoeg dwaasheid om te geloven dat we een verschil kunnen maken in de wereld, zodat wij kunnen doen waarvan anderen zeggen dat het niet gedaan kan worden.

Ruth Fox

Lied: Van grond en vuur (VL 910)